

Sexuální výchova v rodině očima rodičů¹

Sexual education from parents point of view

Lenka Kamanová

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na oblast sexuální výchovy v rodině jako součást vzájemné mezigenerační transmise. Na sexuální výchovu je nahlíženo v širším kontextu (Uzel, 1997) jako na přípravu pro rodinný život, přípravu pro sexuální život jedince a přípravu pro partnerský život. Cílem příspěvku je pak poukázat na dílčí aspekty sexuální výchovy v rodině a nastínit některá zajímavá zjištění – vnímání sexuální výchovy a teorie vysvětlující příchod dětí na svět. Příspěvek vychází z realizované první fáze dizertační práce, která se věnuje sexuální výchově v rodině v mezigeneračním kontextu. Dosavadní zjištění vychází z nestrukturovaných rozhovorů s šesti matkami. Vzorek byl tvořen matkami, jež mají nejméně jedno dítě, které chodí do základní školy. Z počáteční analýzy vyplývá, že vnímání sexuální výchovy souvisí s přístupem matek k samotnému pohlavnímu styku. Z počátečních rozhovorů vyplývá, že u rodičů pominulo užívání okřídlené věty: „Děti nosí čáp.“ Zplození dítěte je vysvětlováno za pomoci nadpřirozených sil a tzv. třetích aktérů.

Klíčová slova: sexuální výchova, sexuální výchova v rodině, pohlavní styk

Abstract: This paper focus on area of sex education in the family. The concept of the sex education is understood differently across the EU. There are two points of view - a broader concept and a narrower concept. The current understanding tends to be rather broader as it is more coherent and complex than the narrower concept. I use a broader concept. There are basically three levels: Preparation for a family life, Preparation for a partnership life and Preparation for a sexual life of an individual. To be more specific, I will focus on partial aspects of sex education in the family and I will introduce some interesting results - how mothers perceive sex education, how they explain to father of children. The paper is one of the outputs of my dissertation, which deals with sex education in the family in an intergenerational context. The main method of data collection was an unstructured interview with mothers who have at least one child at primary or secondary school. First phase of research shows that mother's perception of sex education relates to their access to sexual act. Mothers don't use the sentence: „Children are brought by stork to the world.“ Mothers explain process fathered of children to their children based on a principle of supernatural forces and principle of third actor.

Keywords: sex education, sex family education, sexual act

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu Škola: výzkum vnitřních procesů a vnějších podmínek jejího fungování (GA406/09/H040) financovaného Grantovou agenturou České republiky a za podpory děkanského grantu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Autor děkuje za poskytnutou podporu.

1 Úvodem

V následujícím textu se věnuji tématu sexuální výchovy, konkrétně pak sexuální výchově v rodině očima rodičů. Příspěvek je jedním z dílčích výstupů první fáze mé dizertační práce, která se věnuje sexuální výchově v rodině v mezigeneračním kontextu. Konkrétně se zaměřím za použití kvalitativní metodologie na to, jakým způsobem matky vnímají přípravu na sexuální život a jaké teorie používají k vysvětlení toho, jak děti přicházejí na svět.

2 Jak je to dnes s pojmem sexuální výchova?

Současné chápání pojmu sexuální výchova není v rámci celé Evropské unie jednoznačné. Objevují se dva pohledy v případě chápání tohoto pojmu – širší pojetí, užší pojetí. Současné chápání směřuje spíše k širšímu pojetí, které má celistvější a komplexnější podobu než pojetí užší. V širším pohledu je sexuální výchova nadřazena rodinné výchově (Uzel, 1996). Sexuální výchova je pak vnímána nejen jako příprava na sexuální život jedince, ale zahrnuje do sebe také výchovu k mezilidským a rodinným vztahům. Svým pojetím je tedy nadřazena rodinné výchově. (Uzel, 1997). Širší pojetí můžeme zaznamenat také u Täubnera Janiše (1998) "Sexuální výchova vychází z přirozené potřeby lidské sexuality po uspokojení v intencích společensky žádoucího sexuálního chování, zejména k příslušníkům opačného pohlaví, při respektování a využívání celistvé a celoživotní výchovy člověka. Sexuální výchova pak představuje organickou součást celého systému výchovy". Zřetelně narůstá obsahově široké pojmání sexuální výchovy. Sexuální výchova se dostává do role jednoho z prostředků rodinné výchovy V České republice je tradice opačná, sexuální výchova je ve škole součástí rodinné výchovy. Pokud chápeme sexuální výchovu v širším kontextu, existují v podstatě tři roviny: příprava na rodinný život, příprava na partnerský život, příprava na sexuální život jedince

3 Metodologie výzkumného šetření

Vzhledem k výše uvedeným otázkám jsem se rozhodla pro užití kvalitativní metodologie. Na základě prostudování teoretických a empirických zdrojů jsem se sestavila svůj výzkumný plán a strukturu polostrukturovaného rozhovoru, avšak během prvního rozhovoru bylo zjevné, že se jedná o nefunkční strukturu, a proto jsem se rozhodla pro volnější rozhovor – nestrukturovaný. Zároveň jsem došla k tomu, že svůj výzkum rozdělím na čtyři fáze. První fáze je zaměřena na mapování terénu. Prostřednictvím šesti rozhovorů jsem chtěla získat větší představu o terénu. Hlavní metodou sběru dat první fáze byl nestrukturovaný rozhovor s matkami, které mají alespoň jedno dítě na ZŠ či SŠ. Čtyři respondenti byli z řad mých známých a dva na doporučení. Rozhovory probíhaly v průběhu července a srpna 2011. Nejprve jsem respondenty oslovila a řekla jsem jim o tématu svého výzkumu. Všichni oslovení respondenti souhlasili, z počátku jsem se však nesetkávala s příliš pozitivními reakcemi na téma mého výzkumu, což bylo způsobeno negativními konotacemi, které jsou spjaté s pojmem sexuální výchova.

Rozhovory probíhaly s matkami, které mají alespoň jedno dítě ve věku 6–15 roků (koresponduje s věkem dítěte na ZŠ) a matka, které mají alespoň jednu dceru, důraz byl kladen také na variabilitu věku, místa bydliště, vzdělání, velikosti rodiny a víru. Rozhovory probíhaly z části v domácím prostředí respondentek a v části v restauračním zařízení, a to na vyžádání respondentek. Rozhovory probíhaly v délce 80–120 minut.

4 Matka nebo otec?

Z dostupných dat vyplývá, že matky samy sebe vnímají jako hlavního činitele sexuální výchovy v rodině. Svoji roli považují za přirozenou. Minimální účast na sexuální výchově dětí matky obhajují: „Taťka ten jako. Hele taťka na ně jako nemá ve finále čas.“ Ovšem je to dáno rodinným systémem a postojem muže k výchově vůbec, pokud má rodina nastavený takový systém, že o dítě se stará převážně matka, tak má matka také hlavní roli v sexuální výchově. Matky vnímají zvýšenou aktivitu otce, jen pokud jsou požádáni a zejména ve vztahu k synům.

5 Jak matky vnímají sexuální výchovu v rodině?

Na základě průběžné analýzy šesti respondentů vyplývá, že matky vnímají sexuální výchovu v rodině na základě toho, jak ony samy vnímají pohlavní styk. U mých respondentek se ukázalo dvojí vnímání pohlavního styku – pohlavní styk jako součást života a pohlavní styk jako zážitek.

5.1 Pohlavní styk jako součást života

Tento typ matek vnímá sex jako přirozenou součást života, které ovšem není třeba učit. I když se jedná o fyzickou aktivitu, tak není názorně předváděna, protože se jedná o přirozenou věc, která je součástí každého člověka. „Jak, jak jsme se vo tom doma bavili. Tak říkám, děcka co učíš? První kroky že jo, mluvit, čurat. Všechno jim ukazuješ..., jak se sedí na hrnci, ale sex? Ale sex se učit nemusíš. To jim vlastně neukazuješ ve finále.“ (Milada)

Sexuální výchova v rodině se spíše vztahuje na následky, které může pohlavní styk přinést. Důležité je, aby se děti naučily nést odpovědnost za svůj život a za své jednání. Největší obavy mají matky z toho, že dítě ztratí kontrolu nad svým životem a bude nuceno do něčeho, co nechce. Matky mají strach zejména ze ztráty svobody, které může přinést nechtěné těhotenství. „Spíš jako bych řekla, ne jako vo sexu třeba, ale vo tom aby se třeba ty holky chránily. Ne jako prostě, aby otěhotněly.“ (Milada) Matky učí děti pravidla, které vedou k obraně před nechtěným jevem a k odpovědnému chování.

Matky směřují výchovu spíše směrem k dívkám. Zmiňují obavu z těhotenství, ale obavu z toho, že by jejich synové mohli někoho oplodnit, se neobjevuje a ani obava z toho, že by se museli ženit kvůli dítěti. Je zajímavé sledovat posun ve vnímání funkce rodiny, je zjevné že ve vnímání společnosti ztrácí rodina svoji reprodukční funkci, že je přípustné mít dítě mimo svazek, ovšem větší obavy než z těhotenství mimo manželství mají, ze ztráty svobody rozhodování.

5.2 Pohlavní styk jako zážitek

Tento typ žen vnímá pohlavní styk zejména jako zážitek, jejich sexuální výchova je v podstatě směřována zejména k ziskům, které ze sexu mohou být. Důležitý je zejména prožitek, následky se dají vždy odstranit. Vzhledem k možnosti přerušování těhotenství a k možnosti svobodné volby, nevidí matky jako největší problém těhotenství, ale jako největší problémy vnímají pohlavní chorobu: „Tak pokud toho člověka nebude znát dýl a jako bude to náhodný, tak bez kondomu ani náhodou. Přesně jsme se vo tom bavily, že nemusí chytout AIDS, ale může chytout jakoukoliv pohlavní nemoc.“ (Martina)

Sexuální výchova směřuje zejména k ochraně před pohlavními nemocemi. Sexuální výchova je směřována k poučení a k informování ve všech oblastech. Matky podrobně děti zásobují

informacemi a nechávají na nich, jak se svobodně rozhodnou. Důležitá je jejich svobodná volba a volnost. Matky vnímají sexuální vyjádření svých dětí jako projev jejich svobodné vůle, jak ukazuje citace respondentky Martiny: „Co si kde s někým děckama dělají, je jejich věc, je to jejich svobodná vůle, hlavně ať nic nechytanou.“ Matka dětí učí pravidla, které vedou k zabránění pohlavním chorobám a k tomu, aby si měli pestrý sexuální život.

6 Nosí děti čáp?

Jakým způsobem rodiče vysvětlují svým dětem zplodění potomka? Okřídlenou větu dřívější generací: „Děti nosí čáp.“, už dnes matky nepoužívají. V datech se objevují dvě vysvětlující teorie. Nejprve matky vysvětlují pložení dětí na základě lásky, v podstatě na principu nadpřirozených sil, jak vidíme u Martiny: „A že vlastně tím, že se vzájemně milují, takže vlastně dojde k tomu, že můžou mít děti.“ Matky se ovšem neztotožňují se svojí aktivní rolí, neužívají osobního zájmena já, ale zájmena oni. Vysvětlují tedy pložení bez popsání pohlavního styku. Tato vysvětlující teorie je adresována menším dětem a přináší odpověď na otázku: Proč? Druhý typ teorií je založen na aktivitě spermií: „...No že se taťka s mamkou měli rádi a že taťka má spermie a mamka má vajíčka. Jako říkali jsme jim to takhle. A že se to prostě v tom bříšku tam spojí a z toho se udělá miminko.“ (Jana) Dětem se dostává vysvětlení na otázku: Jak? Teorie mají vývojovou linii, první je užívána u menších dětí, druhá teorie u dětí na prvním stupni. Z rozhovorů vyplývá, že matky předávají aktivní roli činitele do rukou „třetí osoby“. V rozhovorech se také projevuje fakt, že respondentky nevysvětlují dětem samotný pohlavní akt ve spojitosti se zploděním dítěte. Nejprve užívají teorii na základě nadpřirozené síly a poté teorii na základě aktivity spermií, když dochází k tomu, že by chtěli dětem vysvětlit podrobně pohlavní styk, děti odmítají s tím, že už vše ví. Pokud se jich matky zeptali, děti měly jasnou představu o pohlavním styku.

7 Závěr

V tomto příspěvku byly v krátkosti představeny dílčí výstupy první fáze dizertační práce. Z první fáze rozhovorů vyplývá, že matky samy sebe vnímají jako hlavního činitele sexuální výchovy v rodině, jejich vnímání sexuální výchovy v rodině se odvíjí od jejich přístupu k pohlavnímu styku, z nichž jeden se orientuje spíše na výchovu směrem k odpovědnosti a druhý spíše na výchovu směrem k zážitku. V rámci teorií vysvětlujících pložení dětí se objevuje, že matky užívají svoje vysvětlení vzhledem k věku dětí a mají tendenci neztotožňovat samy sebe s pohlavním aktem. Z rozhovorů je patrné, že sexuální výchova v rodině má rovněž svá genderová specifika.

Literatura

- Täubner, V., & Janiš, K. (1998). *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Uzel, R. (1996). Sexuální výchova u nás a v Evropě. In *4. kongres k sexuální výchově*. Praha: SPRSV.
- Uzel, R. (1997). Sexuální výchova - fakta a hodnoty. In *5. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice*. Praha: SPRSV.

Kontakt

Mgr. Lenka Kamanová
Masarykova univerzita
Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
e-mail: lenkamanova@phil.muni.cz

Bibliografické údaje

Kamanová, L. (2011). Sexuální výchova v rodině očima rodičů. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 489–493). Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/kamanova.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-21